

۲۰۲۱۷۹۹

تحليل ژئوپلیتیکی مرز ایران - ترکمنستان و نقش آن
در امنیت ملی ج.ا.ایران

مؤلفان

دکتر حسین ذوالفقاری

دکتر علیرضا عباسی سمنانی

سرشناسه: ذوالفقاری، حسین، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور: تحلیل ژئوپلیتیکی مرز ایران و ترکمنستان و نقش آن در امنیت ج.ا.اینگارندگان حسین ذوالفقاری، علیرضا عباسی-سمنانی.

مشخصات نشر: تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، ستاد فرماندهی مرزبانی ناجا، دفتر تحقیقات کاربردی، انتشارات مرزبانان، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۱۹۸ ص.: نقشه (رنگی).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۸۲۷-۶-۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: امنیت ملی -- ایران

موضوع: سیاست -- جغرافیایی -- ایران

موضوع: ایران -- روابط خارجی -- ترکمنستان

موضوع: امنیت مرزی -- ایران

موضوع: ایران -- مرزها -- ترکمنستان

موضوع: ترکمنستان -- روابط خارجی -- ایران

شناسه افزوده: عباسی-سمنانی، علیرضا، ۱۳۵۳ -

شناسه افزوده: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. فرماندهی مرزبانی ناجا. دفتر تحقیقات کاربردی. انتشارات مرزبانان

رده بندی دیویی: ۳۲۰/۱۲۰۹۵۵

رده بندی کنگره: JC ۳۱۹/ذ ۳۳ ۱۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۳۰۱۲۱

تحلیل ژئوپلیتیکی مرز ایران و ترکمنستان و نقش آن در امنیت ج.ا.ای

مولفان: دکتر حسین ذوالفقاری - دکتر علیرضا عباسی-سمنانی

ویراستار علمی: دکتر جعفر حق پناه

ویراستار ادبی: دکتر حسین مختاری هشی

صفحه آرا: الهام براتی

طراح جلد: محمد مصدق

ناشر: انتشارات مرزبانان

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال

آدرس: تهران، انتهای بزرگراه شهید همت غرب، ابتدای بزرگراه شهید خرازی، فرماندهی مرزبانی ناجا

کلیه حقوق مادی و معنوی ای اثر متعلق به مرکز تحقیقات و مطالعات فرماندهی مرزبانی ناجا بوده و هرگونه استفاده از این کتاب بدون اجازه ناشر پیگرد قانونی دارد

مقدمه ناشر

فضای جغرافیایی و به تبع آن ارزش‌های فضا نقشی مهم در رفتار کشورها دارد و الگوهای رفتاری متفاوتی مانند همکاری، تعامل، رقابت و ستیز را می‌آفریند؛ حوزه دریای خزر در طول یک دهه به یکی از صحنه‌های مهم و رقابت بین‌المللی تبدیل شده است؛ به‌طوری که این حوزه شاهد رقابت گسترده میان قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای گردیده است؛ صحنه ژئوپلیتیک حوزه دریای خزر شاهد حاکمیت یک توازن قوای چندقطبی است که این مسائل، منطقه مرزی ایران با کشورهای همسایه شمالی از جمله کشور ترکمنستان را از منظر اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و ... حائز اهمیت نموده و نوع تعامل منطقه‌ای در این حوزه را با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران گره زده است.

کشور ترکمنستان به عنوان تنها کشور هم مرز با ایران در بین کشورهای آسیای مرکزی و نیز به عنوان دروازه ورود ایران به کشورهای منطقه و یکی از راه‌های پیش روی کشورهای منطقه برای ارتباط با دنیای خارج است. منابع تنشی مانند امتداد جغرافیایی قومی ترکمن‌ها در دشت ترکمن، نیاز شدید ترکمنستان به رودخانه‌های وارده از خاک ایران، مناقشاتی ژئوپلیتیکی دو کشور به ویژه در زمینه استفاده‌های معبری، رژیم حقوقی دریای خزر و کارکردهای این حوضه، ایالات متحده و رژیم صهیونیستی در ترکمنستان، نوع عملکرد نظام سیاسی لائیک ترکمنستان و شکل برخورد با بنیادگرایان مسلمان و ... از جمله مسائلی هستند که بر ارتباط دوجانبه ج.ا.ایران با ترکمنستان تأثیر می‌گذارد و بر امنیت ملی ج.ا. ایران سایه افکنده اند. از منظر ژئوپلیتیک پرداختن به ترکمنستان با توجه به پیوستگی این سرزمین با فلات ایران و همچنین هم پوشانی حوزه‌های نفوذ فرهنگ ایرانی اسلامی و سابقه دیرین این سرزمین در قالب دولت ایرانی ضروری می‌نماید.

کتاب تحلیل ژئوپلیتیکی مرز ایران و ترکمنستان و نقش آن در امنیت ملی ج.ا. ایران، با هدف تبیین و تدوین نقش ژئوپلیتیک مرز دو کشور بر امنیت ملی ایران اسلامی، به قلم ج.ا. دکتر حسین ذوالفقاری و علی‌رضا عباسی سمنانی و به سفارش و نظارت مرکز تحقیقات و مطالعات فرماندهی مرزبانی ناجا، به زیر طبع آراسته شده است. امید است؛ فرماندهان، مدیران و کارکنان فرماندهی مرزبانی ناجا، با مطالعه و تعمق در مطالب کتاب، در راستای انجام وظایف خطیر خود، بیش از پیش، به موفقیت نائل آیند.

نظر به لزوم نقد همین اثر، مرکز تحقیقات و مطالعات فرماندهی مرزبانی ناجا، مشتاقانه آماده پذیرش پیشنهادها و نظرات خوانندگان گرامقدر در جهت اصلاح برخی کاستی‌های ممکن در زمینه تألیف و انتخاب چنین موضوعاتی می‌باشد.

مرکز تحقیقات و مطالعات فرماندهی مرزبانی ناجا

سرهنگ ستاد مسمود سلطانی

فهرست مطالب

فصل اول (کلیات پژوهش)

۹	۱-۱- مقدمه	۹
۱۵	۱-۲- بیان مسأله	۱۵
۱۶	۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش	۱۶
۱۹	۱-۴- مرور ادبیات و سوابق پژوهش	۱۹
۱۹	۱-۵- هدف پژوهش	۱۹
۲۰	۱-۶- سؤالات تحقیق	۲۰
۲۰	۱-۷- فرضیات تحقیق	۲۰
۲۱	۱-۸- فرایند انجام تحقیق	۲۱
۲۲	۱-۹- مفاهیم اساس پژوهش	۲۲
۲۲	۱-۹-۱- امنیت	۲۲
۲۳	۱-۹-۲- ژنوپلیتیک	۲۳
۲۵	۱-۹-۳- مرز	۲۵

فصل دوم (سیر تحول ژنوپلیتیک و جایگاه مرز امنیت در آن)

۳۱	۲-۱- مقدمه	۳۱
۳۳	۲-۲- امنیت	۳۳
۳۶	۲-۲-۱- ابعاد اساسی امنیت ملی	۳۶
۴۰	۲-۲-۲- امنیت ملی	۴۰
۴۰	۲-۲-۳- امنیت منطقه‌ای	۴۰
۴۱	۲-۳- مرز	۴۱
۴۲	۲-۳-۱- تعاریف بین‌المللی اصطلاحات مرزی	۴۲
۴۵	۲-۳-۲- عوامل مؤثر بر کارکرد امنیتی مرز	۴۵
۵۳	۲-۳-۳- طرح‌ها و سیاستهای مناسب در مورد مهار مطلوب مرزها	۵۳

۵۶	۲-۴-۳- جایگاه مرز در دکترینهای نظامی
	فصل سوم (قلمرو تحقیق)
۶۹	۳-۱- مقدمه
۷۳	۳-۲- تاریخ ترکمنستان
۷۸	۳-۳- جغرافیای طبیعی ایران در مناطق هممرز با ترکمنستان
۷۸	۳-۳-۱- حدود کلی منطقه مورد مطالعه
۷۸	۳-۳-۲- آب و هوا (اقلیم)
۷۹	۳-۳-۳- وین باد
۸۰	۳-۳-۴- درجه حرارت
۸۰	۳-۳-۵- رطوبت و نم نسبی
۸۰	۳-۳-۶- ارتفاعات
۸۳	۳-۳-۷- شبکه آبها
۹۱	۳-۳-۸- پوشش گیاهی و نباتی
۹۳	۳-۳-۹- زندگی جانوری و حیات وحش
۹۸	۳-۴- جغرافیای انسانی
۹۸	۳-۴-۱- استان گلستان
۱۰۳	۳-۴-۲- استان خراسان شمالی
۱۰۶	۳-۴-۳- استان خراسان رضوی
۱۰۸	۳-۴-۴- جمهوری ترکمنستان
	فصل چهارم (یافته‌های تحقیق)
۱۷۸	۴-۱- ویژگیهای همگرایی ژئوپلیتیکی ایران و ترکمنستان
۱۹۱	۴-۲- ویژگیهای فرهنگی روابط ایران و ترکمنستان
۱۹۲	۴-۳- ویژگیهای سیاسی روابط ایران و ترکمنستان
۱۹۴	۴-۴- ویژگیهای واگرایی ژئوپلیتیکی ایران و ترکمنستان

۱۹۸	۴-۵- وابستگی ترکمنستان به منابع آب ایران
۲۰۴	۴-۶- اختلافات پنهان ارضی ایران و ترکمنستان
۲۰۸	۴-۷- ترتیبات امنیتی منطقه خزر
۲۱۰	۴-۸- منابع نفت و گاز حوزه خزر
۲۲۱	۴-۹- رژیم حقوقی دریای خزر
۲۲۷	۴-۹-۱- موضع کشورهای ایران و ترکمنستان در مورد رژیم حقوقی
۲۳۰	۴-۹-۲- بررسی روش‌های تقسیم‌بندی دریای خزر
۲۴۱	۱۰-۱- ویژگیهای نظامی نوار مرزی ایران و ترکمنستان
۲۴۲	۴-۱۰-۱- تجزیه و تحلیل نوار مرزی کشور جمهوری اسلامی ایران
۲۴۷	۴-۱۰-۲- نقش نظامی مرز ایران و ترکمنستان از دیدگاه امنیتی
	فصل پنجم (تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری)
۲۵۹	۵-۱- مقدمه
۲۶۲	۵-۲- خصوصیات و ویژگی‌های منطقه مرزی جمهوری اسلامی ایران
۲۶۸	۵-۳- اهمیت امنیتی و استراتژیک مرز ایران و ترکمنستان
۲۷۰	۵-۴- تدوین دکترین نظامی
۲۷۱	۵-۵- ارزیابی فرضیات تحقیق
۲۸۶	۵-۶- نتیجه‌گیری
۲۹۱	۵-۷- پیشنهادات
۲۹۷	منابع و مآخذ

فهرست نقشه‌ها

- نقشه شماره ۱) مرز ایران و افغانستان ۱۲
- نقشه شماره ۲) مرز ایران و پاکستان ۱۳
- نقشه شماره ۳) مرز ایران و عراق ۱۳
- نقشه شماره ۴) مرز ایران و ترکیه ۱۴
- نقشه شماره ۵) مرز ایران و آذربایجان ۱۴
- نقشه شماره ۶) مرز ایران و ارمنستان ۱۵
- نقشه شماره ۷) مرز ایران و ترکمنستان ۷۹
- نقشه شماره ۸) ارتفاعات ایران (سازمان زمین شناسی) ۸۵
- نقشه شماره ۹) حوزه‌های بزرگ ایران (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۸۵
- نقشه شماره ۱۰) موقعیت رودخانه‌های ایران (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۸۶
- نقشه شماره ۱۱) موقعیت رودخانه‌های ایران (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۸۹
- نقشه شماره ۱۲) موقعیت رودخانه‌های ایران (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۹۰
- نقشه شماره ۱۳) موقعیت رودخانه درونگر (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۹۲
- نقشه شماره ۱۴) پوشش گیاهی شمال شرق ایران (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح) ۹۴
- نقشه شماره ۱۵) موقعیت استان گلستان در شمال شرق ایران ۱۰۱
- نقشه شماره ۱۶) موقعیت استان خراسان شمالی در شمال شرق ایران ۱۰۵
- نقشه شماره ۱۷) موقعیت استان خراسان شمالی در شمال شرق ایران ۱۰۸
- نقشه شماره ۱۸) تقسیمات کشوری جمهوری ترکمنستان ۱۱۰
- نقشه شماره ۱۹) حوزه‌های آبریز جمهوری ترکمنستان ۱۱۲
- نقشه شماره ۲۰) ناهمواریهای جمهوری ترکمنستان ۱۱۴
- نقشه شماره ۲۱) پراکندگی قوم ترکمن در جمهوری ترکمنستان ۱۱۵
- نقشه شماره ۲۲) راههای زمینی جمهوری ترکمنستان ۱۲۵
- نقشه شماره ۲۳) منابع انرژی جمهوری ترکمنستان ۱۳۲

- نقشه شماره ۲۴) موقعیت بازارچه مرزی باجگیران ۱۸۰
- نقشه شماره ۲۵) موقعیت بازارچه مرزی سرخس ۱۸۱
- نقشه شماره ۲۶) موقعیت بازارچه مرزی باجگیران ۱۸۲
- نقشه شماره ۲۷) موقعیت بازارچه مرزی داشلی برون ۱۸۳
- نقشه شماره ۲۸) موقعیت بازارچه مرزی خانگیران ۱۸۵
- نقشه شماره ۲۹) موقعیت سد دوستی بر روی رودخانه انزلی ۲۰۶
- نقشه شماره ۳۰) طرح تقسیم خزر بر مبنای روش مشاع ۲۳۳
- نقشه شماره ۳۱) طرح تقسیم خزر بر مبنای روش خط اتصال نقاط ساحلی هر کشور ۲۳۴
- نقشه شماره ۳۲) طرح تقسیم خزر بر مبنای روش تقسیم بر مبنای یک کانون ۲۳۵
- نقشه شماره ۳۳) طرح تقسیم خزر بر مبنای روش تقسیم بر مبنای دو کانون ۲۳۶
- نقشه شماره ۳۴) طرح تقسیم خزر با روش استفاده از پیشرفته‌ترین نقاط خشکی در دریا ۲۳۷
- نقشه شماره ۳۵) طرح تقسیم خزر با روش استفاده از پیشرفته‌ترین نقاط دریا در خشکی ۲۳۸
- نقشه شماره ۳۶) طرح تقسیم خزر با روش استفاده از پیشرفته‌ترین نقاط دریا در خشکی ۲۳۹
- نقشه شماره ۳۷) طرح تقسیم خزر با روش لوکینی ۲۴۰
- نقشه شماره ۳۸) طرح تقسیم خزر بر اساس طرح استفاده از دوار متحدالمركز (طرح عادلانه) ۲۴۱
- نقشه شماره ۳۹) مواضع نظامی مرز ایران در برابر جمهوری ترکمنستان ۲۷۷
- نقشه شماره ۴۰) مواضع نظامی مرز ایران در برابر جمهوری ترکمنستان ۲۷۸

فهرست اشکال

- شکل شماره ۱) فرایند انجام تحقیق ۲۱
- شکل شماره ۲) برشی از رشته کوههای مرز ایران و ترکمنستان ۸۳
- شکل شماره ۲) برشی از رشته کوههای مرز ایران و ترکمنستان ۸۴
- شکل شماره ۵) ساختار امنیتی منطقه خزر ۲۱۱
- شکل شماره ۶) رشته تولید نفت در دریای خزر ۲۱۹
- شکل شماره ۷) مقایسه میان ذخایر گاز دریای خزر با سایر منابع گاز در جهان ۲۲۲